

**ՏԱՍՆՉՈՐՍ ՏԱՐԵԿԱՆ ՉԴԱՐՁԱԾ ԱՆՉԱՓԱՅԱՍԻ (ՓՈՔՐԱՀԱՍԱԿԻ)
ՊԱՏՃԱՌԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԸ**

ԳՐԻԳՈՐ ԲԵՔՄԵՁՅԱՆ

Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի (այսուհետ՝ քաղ. օր.) 1067 հոդվածի՝ տասնչորս տարեկան չդարձած անչափահասի (փոքրահասակի) պատճառած վնասի համար պատասխանատվություն են կրում նրա ծնողները, որդեգրողները կամ խնամակալը, եթե չեն ապացուցում, որ վնասն անչափահասի (փոքրահասակի) մեղքով չի պատճառվել: Այնուհետև ասվում է, որ եթե խնամակալության կարիք ունեցող փոքրահասակը գտնվել է համապատասխան դաստիարակչական, բուժական, բնակչության սոցիալական պաշտպանության կամ այլ նմանօրինակ հաստատությունում, որն օրենքի ուժով նրա խնամակալն է, այդ հաստատությունը պարտավոր է հատուցել փոքրահասակի պատճառած վնասը, եթե չի ապացուցում, որ վնասն անչափահասի (փոքրահասակի) մեղքով չի պատճառվել:

Եթե փոքրահասակը վնաս է պատճառել կրթական, դաստիարակչական, բուժական կամ այլ հաստատության հսկողության ներքո գտնվելիս, որը պարտավոր էր հսկողություն իրականացնել նրա նկատմամբ, կամ պայմանագրի հիման վրա փոքրահասակի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող անձի հսկողության ներքո, այդ հաստատությունը կամ անձը պատասխանատվություն է կրում փոքրահասակի պատճառած վնասի համար, եթե չի ապացուցում, որ վնասն անչափահասի (փոքրահասակի) մեղքով չի պատճառվել, և եթե այլ բան նախատեսված չէ փոքրահասակի ծնողների, որդեգրողների կամ խնամակալի և կրթական, դաստիարակչական, բուժական կամ այլ հաստատության միջև կնքված պայմանագրով:

Այն դեպքում, երբ փոքրահասակը գտնվել է այնպիսի անձի հսկողության տակ, որն օժտված չէ ծնողական իրավագործությամբ, որին, սակայն, լիազորությունների փոխանցմամբ կամ որևէ այլ ճանապարհով վստահվել է անչափահասի նկատմամբ խնամքի, հսկողության կամ դաստիարակչության իրականացումը, ապա համաձայն ՀՀ քաղ. օր. 1067 հոդվածի 3¹ մասի՝ այդ անձը պարտավոր է հատուցել անչափահասի գործողությունների հետևանքով պատճառված վնասը, եթե այլ բան նախատեսված չէ լիազորողի կամ վստահողի և անչափահասի նկատմամբ խնամք, հսկողություն կամ դաստիարակչություն իրականացնողի միջև կնքված պայմանագրով:

Այսպիսով, հոդվածը սահմանում է մի կարևոր սկզբունք. ցանկացած դեպքում, եթե վնաս պատճառողը փոքրահասակն է, ապա նրա պատճառած վնասի համար պատասխանատվության սուբյեկտ են դառնում այն անձինք, որոնք պարտավոր էին հսկողություն իրականացնել նրա նկատմամբ, և ամեն դեպքում փոքրահասակը ազատվում է վնասն անձամբ հատուցելուց:

Այստեղ կարելի է համաձայնել Ս. Ե. Դոնցովի և Մ. Յա. Մարինինայի այն տեսակետի հետ, որ քաղաքացիական օրենսգրքով երեխաների կողմից հասցված վնասի հատուցման պարտականությունը ծնողների վրա դնելը չի նշանակում, որ նրանք պատասխանատվություն են կրում ուրիշի մեղքի համար, որովհետև ընտանեկան օրենսգիրքը սահմանում է, որ ծնողներն իրավունք ունեն և պարտավոր են դաստիարակելու իրենց երեխաներին: Ծնողները պատասխանատվություն են կրում իրենց երեխաների դաստիարակության և զարգացման համար: Նրանք պարտավոր են հոգ տանել իրենց երեխաների առողջության, ֆիզիկական, հոգեկան, հոգևոր և բարոյական զարգացման մասին: Ծնողներն իրենց անչափահաս երեխաների օրինական ներկայացուցիչներն են և բոլոր, այդ թվում՝ դատական հիմնարկներում հանդես են գալիս նրանց իրավունքների ու շահերի պաշտպանությամբ¹: Բացի այդ՝ վերջիններս պատասխանատվություն են կրում ոչ թե ուրիշի գործողությունների, այլ իրենց հակաօրինական գործողությունների և մեղքի համար²: Նույնը կարելի է ասել նաև խնամակալության մարմնի մասին, եթե փոքրահասակը վնասի պատճառման պահին եղել է վերջինիս խնամակալության ներքո (քաղ. օր.-ի 38 հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ խնամակալները և հոգաբարձուները պարտավոր են հոգալ իրենց խնամարկյալների ապրուստը, ապահովել նրանց խնամքն ու բուժումը, կրթությունը և դաստիարակությունը, պաշտպանել նրանց իրավունքներն ու շահերը): Համաձայնվելով տեսության մեջ արտահայտված այս տեսակետի հետ՝ տարակուսանք է հարուցում քաղ. օր. 1067 հոդվածի այն ձևակերպումը, որ ծնողները և մյուս սուբյեկտները կարող են ազատվել փոքրահասակի պատճառած վնասի հատուցումից, եթե ապացուցեն, որ վնասը փոքրահասակի մեքով չի պատճառվել: Անհրաժեշտ է նշել, որ քաղ. օր. նշված ձևակերպումը փոփոխության արդյունք է, քանի որ մինչև 2007 թվականը օրենսգիրքը ծնողներին և այլ սուբյեկտներին ազատում էր փոքրահասակի կողմից պատճառված վնասի համար պատասխանատվությունից այն դեպքում, երբ վերջիններս ապացուցում էին իրենց մեղքի բացակայությունը: Ակնհայտ է մի բան. փոքրահասակի մեղք ասելով մենք հասկանում ենք փոքրահասակի կողմից իր գործողությունների և դրանց հնարավոր հետևանքների գիտակցումը: Այսինքն՝ փոքրահասակը պետք է կարողանա իր գործողություններով քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերել և իրականացնել, իր համար քաղաքացիական պարտականություններ ստեղծել ու դրանք կատարել, ինչը, համաձայն օրենսգրքի 24 հոդվածի, ծագում է միայն քաղաքացու լրիվ չափահաս, այսինքն՝ տասնութ տարեկան դառնալու պահից: Այսպիսով, գտնում ենք, որ, քաղ. օր. համապատասխան նորմերի տեսանկյունից խնդիրը քննարկելով, կարող ենք հանգել այն եզրակացության, որ դելիկտային հարաբերություններում փոքրահասակը մեղք ունենալ չի կարող այն պարզ պատճառով, որ օրենսգիրքը անձին իր արարքները գնահատելու

¹ Տե՛ս «ՀՀ անուսնության և ընտանիքի օրենսգիրք», հոդված 61, ինչպես նաև՝ **Донцов С. Е., Маринина М. Я.** Имущественная ответственность за вред, причиненный личности. М., 1986:

² Տե՛ս «Гражданское право, обязательственное право». Учебник, часть II, М., 1998, էջ 624, տե՛ս նաև՝ **Абашии Э.** Возмещение вреда. М., 2000, էջ 28:

հնարավորություն տալիս է տասնչորս տարեկանից հետո: Ելնելով վերոգրյալից՝ կարծում ենք, որ 1067 հոդվածի ձևակերպումը թերի է, պրակտիկորեն ոչ կիրառելի, քանի որ ծնողների համար դժվար չի լինի յուրաքանչյուր դեպքում ապացուցել փոքրահասակի մեղքի բացակայությունը և ազատվել վերջինիս կողմից պատճառված վնասի հատուցման պարտականությունից: Խնդիրը լուծելու համար կա երկու տարբերակ. կամ վերադառնալ հոդվածի նախկին ձևակերպմանը, երբ փոքրահասակի կողմից պատճառված վնասի համար պատասխանատու սուբյեկտները պատասխանատվություն կկրեն իրենց մեղքի համար, կամ էլ քաղ. օր.-ում նվազեցնել գործունակության տարիքը: Սակայն այս դեպքում ևս բաց կմնա համապատասխան տարիքից ցածր անձանց պատճառած վնասի հատուցման խնդիրը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ հոդվածի ուսումնասիրությունը կշարունակենք այն կանխավարկածով, որ ամեն դեպքում ծնողների և մյուս անձանց պատասխանատվությունը փոքրահասակի կողմից պատճառված վնասի համար հետևանք է վերջիններիս մեղքի: Այս կապակցությամբ հետաքրքիր տեսակետ է հայտնում Ա. Ի. Ջագորուկոն՝ խոսելով Ուկրաինայի քաղ. օր.-ի մասին: Համաձայն հեղինակի՝ չնայած Ուկրաինայի քաղ. օր.-ի 440 հոդվածը սահմանում է վնասի հատուցման համար ծագող պարտականությունների առաջացման նախապայմանները՝ վնասի առկայությունը, վնաս հասցնողի գործողությունների անօրինականությունը, անօրինական գործողությունների և առաջացած վնասի միջև պատճառահետևանքային կապի առկայությունը, բայց և այնպես, վնասը հատուցվում է ոչ այն անձի կողմից, ով հասցրել է վնասը, այլ նրա ծնողների, որդեգրողների, խնամակալների կամ ուսումնական, դաստիարակչական կամ բուժական հիմնարկների կողմից, եթե վնասը հասցվել է փոքրահասակի կողմից, երբ նա գտնվում էր նրանց խնամքի տակ: Ուստի պատասխանատվության վերոնշյալ հանգամանքները այդ անձանց նկատմամբ կրում են սպեցիֆիկ բնույթ:

Սակայն, ըստ հեղինակի, այս դեղիկտային պարտավորությունների հիմնական առանձնահատկությունը, որը թույլ է տալիս վերջիններս դասել առանձնահատուկ դեղիկտային պարտականությունների թվին, այն է, որ վնասի հատուցման համար պատասխանատվություն են կրում այն անձինք կամ մարմինները, որոնք այդ վնասը չեն հասցրել: Միևնույն ժամանակ ենթադրվում է, որ այդ անձինք ֆիզիկապես և իրավաբանորեն պատասխանատվություն են կրում իրենց և ոչ թե ուրիշի գործողությունների համար: Եվ դա բացատրվում է նրանով, որ մինչև 15 տարեկան անչափահասները³, չնայած իրավունակ են և ռեզուլյատիվ պարտավորությունների բնագավառում օժտված են սահմանափակ գործունակությամբ, ճանաչվում են լրիվ անգործունակ, այսինքն՝ հնարավորություն չունեն պատասխանատվություն կրելու հասցված վնասի համար⁴: Կարծում ենք, որ ծնողների պատասխանատվությունը կարելի է դիտել նաև որպես վերջիններիս գործողությունների հետևանք, այսինքն՝ նրանք պատասխանատվություն

³ Ուկրաինայի քաղաքացիական օրենսգրքով անչափահաս համարվում է 15 տարին չլրացած անձը՝ ի տարբերություն ՀՀ քաղ. օր.-ի, որը սահմանում է 14 տարեկանը:

⁴ Տե՛ս Загорюлько А. И. Обязательства по возмещению вреда. Харьков, 1996, էջ 40-41:

են կրում այն պատճառով, որ պատշաճ չեն իրականացրել անչափահասի նկատմամբ հսկողությունը, սխալ են դաստիարակել նրան: Ա. Ի. Ջագորուկոն իրավացիորեն նշում է, որ չնայած անչափահասները, որոնց համապատասխան տարիքը չի լրացել, պատասխանատվություն չեն կրում իրենց գործողությունների, ուստի և պատճառած վնասի համար, այնուամենայնիվ չի կարող այնպիսի իրավիճակ ստեղծվել, որ ոչ ոք պատասխանատվություն չկրի նրանց կողմից պատճառված վնասի համար: Սա, փաստորեն, կհակասի քաղաքացիական հասարակության էությանը, մարդու իրավունքների պաշտպանության սկզբունքներին⁵: Մյուս կողմից՝ այն անձանց շրջանակը, որոնց վրա պարտականություն է դրվել հատուցելու փոքրահասակի հասցրած վնասը, չի կարող կամայական լինել: Ուստի և, ինչպես նշեցինք վերը, օրենսդիրը հստակ սահմանել է այն անձանց շրջանակը, ովքեր պատասխանատու են փոքրահասակի գործողությունների համար և պատասխանատվություն են կրում այն դեպքում, երբ այդ գործողությունների հետևանքով վնաս է պատճառվել:

Ա. Մ. Բելյակովան նշում է, որ ծնողները և խնամակալները պատասխանատվություն են կրում նաև այն դեպքում, երբ նրանք երեխային տրամադրել են այլ անձանց հսկողությանը (տատ, պապ և այլք): Ընդ որում, փոխհատուցելով վնասը, նրանք չունեն այդ անձանց նկատմամբ ռեգրեսիվ հայցի իրավունք⁶: Այստեղ թերևս կարելի է նկատել, որ համաձայն ՀՀ քաղ. օր.-ի հոդված 1067-ի մաս 3-ի, եթե փոքրահասակը վնաս է պատճառել այն ժամանակ, երբ գտնվելիս է եղել պայմանագրի հիման վրա իր նկատմամբ հսկողություն իրականացնող անձի խնամակալության ներքո, ապա այդ անձը պատասխանատվություն է կրում փոքրահասակի պատճառած վնասի համար: Ավելին, հոդվածի 3¹ մասը սահմանում է, որ այն անձը, որն օժտված չէ ծնողական իրավագործությամբ, որին, սակայն, լիազորությունների փոխանցմամբ կամ որևէ այլ ճանապարհով վստահվել է անչափահասի նկատմամբ խնամքի, հսկողության կամ դաստիարակության իրականացումը, պարտավոր է հատուցել անչափահասի գործողությունների հետևանքով պատճառված վնասը, եթե այլ բան նախատեսված չէ լիազորողի կամ վստահողի և անչափահասի նկատմամբ խնամք, հսկողություն կամ դաստիարակություն իրականացնողի միջև կնքված պայմանագրով: Ակնհայտ է, որ վերը թվարկված անձինք, հնարավոր է, հենց պայմանագրով կամ ուղղակի լիազորությունների փոխանցմամբ հսկողություն իրականացնեն փոքրահասակի նկատմամբ, ուստի և դառնան պատասխանատվության սուբյեկտներ վերջինիս կողմից հասցված վնասի առկայության դեպքում:

Ինչպես նշեցինք, առաջին հերթին օրենսգիրքը մատնանշում է տասնչորս տարին չլրացած անչափահասի ծնողներին, որոնք, փաստորեն, դառնում են պատասխանատվության սուբյեկտներ փոքրահասակի կողմից պատճառված վնասի դեպքում: Օրենքը առաջին հերթին նշում է ծնողներին, քանի որ նախևառաջ հենց նրանց վրա է պարտականություն

⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 41:

⁶ Տե՛ս **Белякова А. М.** Возмещения вреда, причиненного источником повышенной опасности. М., 1967, էջ 53:

դրվում դաստիարակելու երեխաներին և նախապատրաստելու նրանց հասարակության համար օգտակար աշխատանքի: Համաձայն ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի հոդված 51-ի՝ ծնողներն իրավունք ունեն և պարտավոր են դաստիարակելու իրենց երեխաներին: Ծնողները պատասխանատվություն են կրում իրենց երեխաների դաստիարակության և զարգացման համար: Նրանք պարտավոր են հոգ տանել իրենց երեխաների առողջության, ֆիզիկական, հոգեկան, հոգևոր և բարոյական զարգացման մասին: Ծնողները բոլոր այլ անձանց հանդեպ ունեն իրենց երեխաներին դաստիարակելու նախապատվության իրավունք: Ծնողները պարտավոր են ապահովել երեխաների կրթություն ստանալը:

Քանի որ երեխաների դաստիարակության գործում ծնողներն ունեն հավասար իրավունքներ, ապա երեխաների կողմից պատճառված վնասի դեպքում նրանք համարվում են պատասխանատվության հավասար սուբյեկտներ: Ծնողը, որը երեխաներից առանձին է բնակվում, չի ազատվում երեխայի կողմից վնաս պատճառելու դեպքում առաջացող պարտավորություններից և մյուս ծնողի հետ, ում հետ որ բնակվում է երեխան, կրում է համապարտ պատասխանատվություն⁷:

Անշուշտ, կարող է հարց առաջանալ, թե ինչու ծնողը, որը չի բնակվում երեխայի հետ, պետք է պատասխանատվություն կրի երեխայի պատճառած վնասի համար: Այս հարցի պատասխանը տրված է հենց ընտանեկան օրենսգրքի 54 հոդվածում, համաձայն որի՝ երեխայից անջատ ապրող ծնողը իրավունք ունի շփվելու երեխայի հետ և պարտավոր է մասնակցել նրա դաստիարակությանը, իսկ մյուս ծնողը, ում հետ ապրում է երեխան, իրավունք չունի խոչընդոտելու դրան: Այս առումով չենք կարող համաձայնել Ս. Ե. Դոնցովի և Մ. Յա. Մարինինայի այն տեսակետի հետ, որ ծնողների առանձին բնակվելու դեպքում, եթե մի ծնողը խոչընդոտում է մյուսին՝ մասնակցելու երեխայի դաստիարակությանը, ապա վերջինս ազատվում է երեխայի կողմից հասցված վնասի դեպքում առաջացող պատասխանատվությունից⁸: Ինչպես պարզորոշ նշված է ընտանեկան օրենսգրքի 54 հոդվածում, այն ծնողը, որի մոտ ապրում է երեխան, իրավունք չունի մյուս ծնողին խոչընդոտ հանդիսանալ շփվելու երեխայի հետ և մասնակցելու նրա դաստիարակությանը: Ուստի ծնողի առարկությունն այն մասին, որ ինքը ենթակա չէ պատասխանատվության, որովհետև մյուս ծնողը խոչընդոտել է իրեն իրականացնելու իր ծնողական պարտականությունները, անհիմն է, քանի որ օրենքով նա իրավունք ունի պահանջելու մյուս ծնողից, որ թույլ տրվի իրեն շփվել երեխայի հետ, դաստիարակել երեխային, և, փաստորեն, պարտավոր էր դա անել, իսկ չանելու դեպքում, կարելի է ասել, որ ծնողը թույլ է տալիս հանցավոր անփութություն և ունի մեղքի իր բաժինը երեխայի կողմից հասցված վնասի մեջ: Վ. Ս. Թադևոսյանը այս հարցի առնչությամբ նշում է, որ ծնողներից մեկին, որն առանձին է բնակվում ընտանիքից, կարելի է ազատել պատասխանատվությունից այն դեպքում, եթե նա օբյեկտիվորեն ի վիճակի չէ ազդելու երեխայի վրա և

⁷ Стен Тадевосян В. С. Ответственность родителей за вред, причиненный детьми // «Сов. гос-во и право», 1949, № 4, էջ 30, նաև՝ Донцов С. Е., Маринина М. Я., նշվ. աշխ., էջ 77:

⁸ Стен Донцов С. Е., Маринина М. Я., նշվ. աշխ., էջ 78:

դաստիարակելու նրան⁹: Սակայն նա չի նշում, թե որոնք են այդ օբյեկտիվ պայմանները:

Կարծում ենք՝ ծնողին երեխայի կողմից հասցված վնասի պատասխանատվությունից ազատող օբյեկտիվ պայմաններ կարող են լինել ծնողի անգործունակ լինելը, ծնողական իրավունքներից զրկված լինելը, որոշ դեպքերում երկարատև և ցմահ ազատազրկումը: Հարց է ծագում՝ արդյոք ազատվում է պատասխանատվությունից այն ծնողը, ով բնակվում է այլ երկրում: Այստեղ կարող է լինել երկու մոտեցում. առաջին՝ այլ երկրում բնակվող ծնողը ազատված չէ երեխայի նկատմամբ ունեցած իր ծնողական իրավունքներից, ուրեմն և պատասխանատու է փոքրահասակի գործողությունների համար, և երկրորդ՝ այլ երկրում բնակվող ծնողը ի վիճակի չէ հսկողություն իրականացնել փոքրահասակի նկատմամբ և զբաղվել նրա դաստիարակությամբ: Միևնույն ժամանակ ավելորդ չէ նշել, որ դժվարություն է առաջացնում նաև այն հարցի պատասխանը, թե ինչպես պետք է օտար երկրում բնակվող ծնողին հարկադրել հատուցելու փոքրահասակի պատճառած վնասը: Հետաքրքիր է, որ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքի 1075 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ծնողական իրավունքներից զրկված ծնողի համար: Օրենսգիրքը որպես այդպիսի պատասխանատվության պայման է նշում հետևյալ երկու հանգամանքների առկայությունը.

ա) վնասը պետք է պատճառված լինի ծնողական իրավունքներից զրկելուց ոչ ուշ, քան երեք տարվա ընթացքում,

բ) երեխաների գործողությունների և իրենց ծնողական պարտականությունները՝ մինչև դրանցից զրկվելը իրականացնող անձանց գործողությունների միջև պետք է լինի պատճառական կապ¹⁰:

Քաղ. օր.-ի 1067 հոդվածում նշվում է, որ 14 տարեկան չդարձած անչափահասի պատճառած վնասի համար պատասխանատվություն են կրում նրա որդեգրողները: Համաձայն ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 112 հոդվածի՝ որդեգրումը իրավաբանական այն ակտն է, որի համաձայն՝ որդեգրողները և որդեգրվածները ձեռք են բերում ծնողների և զավակների համար օրենքով նախատեսված իրավունքներ և պարտականություններ: Հոդվածից ակնհայտորեն բխում է, որ որդեգրողները, որդեգրման ակտի համաձայն, երեխաների նկատմամբ իրականացնում են ծնողական գործառույթներ, ուստի նրանց վրա տարածվում են ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 51 հոդվածով նախատեսված ծնողական իրավունքները և պարտականությունները, և նրանք որդեգրվածների կողմից հասցված վնասի դեպքում դառնում են պատասխանատվության սուբյեկտներ¹¹: Ընդ որում, այս անձինք պատասխանատվություն են կրում ոչ միայն երեխաների նկատմամբ պատշաճ հսկողություն չիրականացնելու, այլև փոքրահասակին սխալ դաստիարակելու համար¹²: Պետք է նշել, որ փոքրահասակի կողմից պատճառված վնասի համար այս սուբյեկտների պատասխանատվության

⁹ Տե՛ս Тадевосян В. С., նշվ. աշխ., էջ 30:

¹⁰ Տե՛ս «Гражданское право, обязательственное право», էջ 625:

¹¹ Տե՛ս Донцов С. Е., Маринина М. Я., նշվ. աշխ., էջ 78:

¹² Տե՛ս «Гражданское право, обязательственное право», էջ 625:

պայմանները նույնն են փոքրահասակի ծնողների պատասխանատվության պայմանների հետ: Այդ պատճառով հատուկ անդրադառնալ որդեգրողների քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությանը աննպատակահարմար է:

Քաղ. օր. 1067 հոդվածը սահմանում է, որ 14 տարեկան չդարձած անչափահասի պատճառած վնասի համար պատասխանատվություն է կրում նրա խնամակալը:

Խնամակալություն սահմանվում է անգործունակ քաղաքացիների իրավունքների և շահերի պաշտպանության համար: Անչափահասների նկատմամբ խնամակալություն սահմանվում է նաև նրանց դաստիարակելու նպատակով: Խնամակալություն սահմանվում է 14 տարին չլրացած անչափահասների նկատմամբ:

Ծագում է հետևյալ հարցը. ո՞վ պետք է պատասխանատվություն կրի այն դեպքում, երբ երեխան վնաս է հասցրել՝ գտնվելով ազգականների հսկողության տակ, եթե երեխայի նկատմամբ խնամակալություն նշանակված չէ, և այդ ազգականները պաշտոնապես երեխայի խնամակալները չեն, իսկ փոքրահասակի ծնողները գտնվում են հիվանդանոցում կամ այլ օբյեկտիվ հանգամանքների առկայության պատճառով չեն կարող տվյալ պահին հսկողություն իրականացնել երեխայի գործողությունների նկատմամբ:

Կարծում ենք, որ այս դեպքում այդ ազգականներին պետք է դիտել որպես բանավոր գործարքի, այսինքն՝ պայմանագրի հիման վրա կամ լիազորությունների փոխանցմամբ անչափահասի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող անձինք և դիտել որպես պատասխանատվության սուբյեկտներ՝ համաձայն ՀՀ քաղ. օր.-ի 1067 հոդվածի 3-րդ և 3¹-րդ մասերի, այն է՝ «3. Եթե փոքրահասակը վնաս է պատճառել այն ժամանակ, երբ նա գտնվել է կրթական, դաստիարակչական, բուժական կամ այլ հաստատության հսկողության ներքո, որը պարտավոր էր հսկողություն իրականացնել նրա նկատմամբ կամ պայմանագրի հիման վրա փոքրահասակի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող անձի հսկողության ներքո, այդ հաստատությունը կամ անձը պատասխանատվություն է կրում փոքրահասակի պատճառած վնասի համար, եթե չի ապացուցում, որ վնասն անչափահասի (փոքրահասակի) մեղքով չի պատճառվել, և եթե այլ բան նախատեսված չէ փոքրահասակի ծնողների, որդեգրողների կամ խնամակալի և կրթական, դաստիարակչական, բուժական կամ այլ հաստատության միջև կնքված պայմանագրով:

3¹. Այն անձը, որն օժտված չէ ծնողական իրավազորությամբ, որին, սակայն, լիազորությունների փոխանցմամբ կամ որևէ այլ ճանապարհով վստահվել է անչափահասի նկատմամբ խնամքի, հսկողության կամ դաստիարակության իրականացումը, պարտավոր է հատուցել անչափահասի գործողությունների հետևանքով պատճառված վնասը, եթե այլ բան նախատեսված չէ լիազորողի կամ վստահողի և անչափահասի նկատմամբ խնամք, հսկողություն կամ դաստիարակություն իրականացնողի միջև կնքված պայմանագրով»:

Անհասկանալի է, թե ինչու է քաղ. օր.-ը ծնողների, որդեգրողների, խնամակալների, կրթական, դաստիարակչական, բուժական կամ այլ հաստատությունների համար պատասխանատվությունից ազատման պայման նախատեսել փոքրահասակի մեղքի բացակայությունը, իսկ փոքրահասակի նկատմամբ լիազորությունների փոխանցմամբ հսկողություն իրականացնող անձի համար այդպիսի պայման չի նախատեսել: Կարծում ենք, որ սա օրենքի բաց է և շտկման կարիք ունի: Ճիշտ է, այս անձինք կազատվեն վնասի հատուցման պարտականությունից, եթե նման պայման նախատեսված լինի փոքրահասակի ծնողների հետ կնքված պայմանագրով, սակայն անհնար է պատկերացնել, որ, օրինակ, խանութ գնալու համար փոքրահասակին տատիկի կամ հարևանի ժամանակավոր խնամքին հանձնելիս ծնողը այդ անձանց հետ պայմանագիր կնքի:

Կարծում ենք, որ երեխայի ազգականներին միանշանակորեն պատասխանատվության սուբյեկտ դիտելը չի բխում արդարության և օրինականության սկզբունքներից: Քննարկվող խնդրին ճիշտ լուծում տալու համար պրակտիկայում ցանկացած նմանատիպ հարց քննելիս անհրաժեշտ է նախևառաջ ուշադրություն դարձնել հետևյալ հանգամանքներին.

1.արդյո՞ք փոքրահասակի կողմից վնաս պատճառելը եղել է ազգականի կողմից վատ հսկողության հետևանք,

2.արդյո՞ք վնասը պատճառվել է ծնողների կողմից փոքրահասակին վատ դաստիարակելու հետևանքով:

Այս հանգամանքներից յուրաքանչյուրը հաշվի առնելով՝ պետք է որոշել, թե ում վրա պետք է դրվի պատասխանատվությունը՝ փոքրահասակի նկատմամբ վատ հսկողություն իրականացնող ազգականի՞, թե՞ փոքրահասակին սխալ դաստիարակած ծնողի:

Միևնույն ժամանակ բաց է մնում նաև այն հարցի պատասխանը, թե ով պետք է պատասխան տա այն դեպքում, երբ փոքրահասակը վնաս է հասցրել խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի հսկողության տակ գտնվելիս, սակայն մինչ այդ նրա նկատմամբ պատշաճ ձևով նշանակված չի եղել խնամակալություն: Մեր կարծիքով, այս դեպքում էլ պատասխանատվության սուբյեկտ պետք է դիտել խնամակալության և հոգաբարձության մարմնին, քանի որ, համաձայնվելով հսկողություն իրականացնել փոքրահասակի նկատմամբ, ըստ էության, այս մարմինները կամ անձինք պատասխանատվություն են ստանձնել երեխայի կողմից պատճառված վնասի համար:

Կարևորելով այն հանգամանքը, որ խնամակալները պատասխանատվություն են կրում անչափահասների կողմից պատճառված վնասի հատուցման համար, օրենսդիրը սահմանել է, որ խնամակալներ նշանակվում են չափահաս գործունակ քաղաքացիները, և նշել, որ խնամակալներ չեն կարող նշանակվել քրոնիկ ալկոհոլամոլությամբ կամ թմրամոլությամբ, թունամոլությամբ հիվանդ անձինք, կյանքի և առողջության նկատմամբ դիտավորյալ հանցագործություններ կատարած անձինք, խնամակալների (հոգաբարձուների) պարտականություններից հեռացված անձինք, ծնողական իրավունքներից զրկված անձինք, ծնողական սահմանափակ իրավունքներով անձինք, նախկին որդեգրողները, եթե որդեգրումը

վերացվել է նրանց մեղքով, ինչպես նաև այն անձինք, ովքեր առողջական վիճակով չեն կարող իրականացնել երեխայի դաստիարակության պարտականությունը¹³, ուստի և այժմ չեն կարող բնականոն ազդեցություն ունենալ փոքրահասակի վրա:

Խնամակալը պարտավոր է փոքրահասակի հետ բնակվել համատեղ՝ անչափահասին անընդհատ հսկողության տակ պահելու և ճիշտ դաստիարակելու նապատակով: Ինչպես նշված է քաղ. օր.-ի 38 հոդվածի երրորդ մասում, խնամակալները պարտավոր են հոգալ իրենց խնամարկյալների ապրուստը, ապահովել նրանց խնամքն ու բուժումը, կրթությունը և դաստիարակությունը, պաշտպանել նրանց իրավունքներն ու շահերը:

Այն դեպքում, երբ փոքրահասակի նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու պարտականությունն անցնում է դաստիարակչական, բուժական, բնակչության սոցիալական պաշտպանության կամ այլ նմանօրինակ հաստատությունների, որոնք օրենքի ուժով հանդիսանում են նրա խնամակալը, վերջիններս պարտավոր են հատուցել փոքրահասակի պատճառած վնասը, եթե չեն ապացուցում, որ վնասը հաստատության մեղքով չի պատճառվել¹⁴:

Քաղ. օր.-ի 1067 հոդվածի երրորդ մասը սահմանում է, որ եթե փոքրահասակը վնաս է պատճառել այն ժամանակ, երբ գտնվել է կրթական, դաստիարակչական, բուժական կամ այլ հաստատության հսկողությունները, որը պարտավոր էր հսկողություն իրականացնել նրա նկատմամբ, կամ պայմանագրի հիման վրա փոքրահասակի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող անձի հսկողության մեղքը, ապա այդ հաստատությունը կամ անձը պատասխանատվություն է կրում փոքրահասակի պատճառած վնասի համար, եթե չի ապացուցում, որ վնասն իր մեղքով չի պատճառվել:

Կցանկանայինք ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել «պայմանագրի հիման վրա փոքրահասակի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող անձ» հասկացությանը: Ինչպես նշվեց վերը, պայմանագրի հիման վրա փոքրահասակի նկատմամբ հսկողություն կարող են իրականացնել նրա ազգականները, փոքրահասակների խնամքով զբաղվելու մեջ մասնագիտացած անձինք կամ հաստատությունները, որոնք երեխայի ծնողների հետ կնքած պայմանագրի հիման վրա հսկողություն են իրականացնում տասնչորս տարին չլրացած անչափահասի նկատմամբ, զբաղվում են նրա դաստիարակությամբ: Օրենքում նշված «պայմանագիր» հասկացությունը և դրանից ծագող իրավական հետևանքները ճիշտ հասկանալու և գնահատելու համար պետք է անդրադառնալ 33 քաղ. օր.-ի գլուխ 28-ին, որտեղ սահմանված են «պայմանագիր» հասկացությունը և դրա պայմանները: Համաձայն օրենսգրքի 436 հոդվածի՝ պայմանագիր է համարվում երկու կամ մի քանի անձանց համաձայնությունը, որն ուղղված է քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն կամ դադարեցնելուն: Պայմանագիրը կարող է կնքվել և՛ գրավոր, և՛ բանավոր: Ընդ որում, ինչպես նշում է օրենսգիրքը, պայմանագիրը համարվում է բանավոր կնքված նաև այն դեպքում, երբ անձի վարքից ակնհայտ է գոր-

¹³ Տե՛ս «33 ընտանեկան օրենսգիրք», հոդված 135:

¹⁴ Տե՛ս «33 քաղաքացիական օրենսգիրք», հոդված 1067, կետ 2:

ծարք կնքելու նրա կամքը: Այստեղից կարող ենք հետևություն անել, որ պայմանագիրը գործում է այն ընթացքում, երբ ծնողները որոշ ժամանակով հանձնում են իրենց երեխային մեկ այլ անձի հսկողությանը, որը փաստորեն դառնում է փոքրահասակի ժամանակավոր խնամակալը մինչև փոքրահասակին ծնողներին վերադարձնելը: Սրանից հետևում է, որ այդ անձը բանավոր պայմանագրի հիման վրա հսկողություն է իրականացնում 14 տարին չլրացած անչափահասի նկատմամբ, ուստի և պատասխանատու է իր հսկողության ժամանակ անչափահասի կողմից հասցված վնասի համար: Միջազգային պրակտիկայում մեծ տեղ է հատկացվում երեխաների նկատմամբ պայմանագրով հսկողություն իրականացնող դայակների ինստիտուտին: Դայակները, փաստորեն, պատասխանատու են փոքրահասակի գործողությունների համար և կրում են դրանց հետևանքով առաջացող վնասի փոխհատուցման պարտականությունը¹⁵: Հենց այս հարաբերությունների կարգավորմանն է ուղղված ՀՀ քաղ. օր.-ի վերոնշյալ հոդվածը:

Հնարավոր են դեպքեր, երբ փոքրահասակի կողմից վնաս պատճառելը ինչպես ծնողների, այնպես էլ դաստիարակչական կամ այլ հաստատության կողմից իրականացվող վատ հսկողության հետևանք է: Այս դեպքում համաձայն ենք Ս. Ե. Դոնցովի և Մ. Յա. Մարինինայի այն կարծիքին, որ վնասը պետք է հատուցվի և՛ ծնողների, և՛ դաստիարակչական հիմնարկի կողմից բաժնային պատասխանատվությամբ¹⁶: Իսկ ահա Ա. Ի. Ջագորուկոն գտնում է, որ տվյալ դեպքում պետք է լինի համապարտ պատասխանատվություն¹⁷: Բացի այդ՝ հնարավոր են դեպքեր, որ վնասը պատճառվի միաժամանակ մի քանի անչափահասի կողմից: Այս դեպքում նույնպես գտնում ենք, որ վնասը պետք է հատուցվի բաժնային պատասխանատվությամբ¹⁸: Այստեղ ուշադրություն պետք է դարձնել այն հանգամանքի վրա, թե ում հսկողության տակ են գտնվել անչափահասները վնասի պատճառման պահին:

Ինչպես նշում են հեղինակները, այս դեպքում չի կարող կիրառվել համապարտ պատասխանատվություն, քանի որ վնաս պատճառող փոքրահասակները իրենք պատասխանատվության չեն ենթարկվում¹⁹: Նույն կարծիքն է հայտնում նաև Ա. Մ. Բելյակովան²⁰: Մինչդեռ Ա. Ի. Ջագորուկոն նշում է, որ համապարտության ժամանակ առկա է և՛ օբյեկտիվ, և՛ սուբյեկտիվ պահ (նախնական պայմանավորվածություն), ուստի խոսել փոքրահասակների կողմից համատեղ վնասի հասցման դեպքում այդ պահերի համակցության մասին ճիշտ չէ: Իսկ նրանք, ովքեր պետք է պատասխանատվություն կրեն, իրենք վնասի պատճառմանը չեն մասնակցել²¹: Ամեն դեպքում պատասխանատվության չափը որոշելիս պետք է հաշվի առ-

¹⁵ Տե՛ս Абашин Э., նշվ. աշխ., էջ 28 :

¹⁶ Տե՛ս Донцов С. Е., Маринина М. Я., նշվ. աշխ., էջ 81:

¹⁷ Տե՛ս Загорулько А. И., նշվ. աշխ., էջ 48:

¹⁸ Այս մասին տե՛ս նաև Загорулько А. И., նշվ. աշխ., էջ 48, նաև՝ Донцов С. Е., Маринина М. Я., նշվ. աշխ., էջ 81:

¹⁹ Տե՛ս Донцов С. Е., Маринина М. Я., նշվ. աշխ., էջ 81:

²⁰ Տե՛ս Белякова А. М., նշվ. աշխ., էջ 57:

²¹ Տե՛ս Загорулько А. И., նշվ. աշխ., էջ 48-49:

նել յուրաքանչյուր կողմի մեղքի չափը, ինչպես նաև հասցված վնասի առանձնահատկությունները:

Քաղ. օր.-ի 1067 հոդվածում թվարկված անձինք պատասխանատվություն են կրում այնպիսի գործողությունների համար, որոնցով անմիջականորեն այլ անձանց վնաս չի պատճառվում, բայց որոնք (այդ գործողությունները) թվարկված անձանց հսկողության տակ գտնվող երեխաների կողմից վնաս հասցնելու պատճառ են հանդիսանում: Հետևաբար, վերոնշյալ բոլոր իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց գործողությունները, որոնց հետևանքով նրանց հսկողության տակ գտնվողները վնաս են հասցրել, պետք է հակաիրավական լինեն, որը պետք է դրսևորվի հետևյալում: Քաղ. օր.-ի 1067 հոդվածում նշված անձանց գործողությունները հակաիրավական ճանաչելու համար անհրաժեշտ է միայն, որ նրանց կողմից խախտվեն օբյեկտիվ իրավունքի նորմերը. ծնողների և խնամակալների կողմից՝ ընտանեկան օրենսդրությունը, դաստիարակչական կամ այլ հաստատության կողմից՝ իրենց կանոնադրությունները, ինչպես նաև այն իրավական ակտերը, որոնք կարգավորում են վերջիններիս գործունեությունը²², պայմանագրով փոքրահասակի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող անձի կողմից՝ պայմանագրով ստանձնած պարտականությունները և այլն:

Համաձայն ենք այն տեսակետին, որ վերոնշյալ անձինք, որոնք պատասխանատու են փոքրահասակների հասցրած վնասի համար, պետք է ոչ միայն կատարեն իրենց պարտականությունները, այլև իրականացնեն իրենց տրված իրավունքները²³: Բայց այս դեպքում պետք է պարզել, թե որն է այս անձանց այն պարտականությունների շրջանակը, որոնց անպարտաճանաչ կատարումը հանգեցնում է պատասխանատվության: Քաղ. օր.-ը ծնողների, որդեգրողների և խնամակալների պարտականությունների մասին ոչինչ չի ասում. այս անձանց պարտականությունները և իրավունքները հստակորեն սահմանված են ընտանեկան օրենսգրքում: Ինչ վերաբերում է կրթական, բուժական կամ այլ հաստատություններին, օրենքը սահմանում է միայն, որ վերջիններս պարտավոր են հսկողություն իրականացնել փոքրահասակի նկատմամբ: Ենթադրվում է, որ այդ մարմինների հսկողությունը մինչև 14 տարեկանի նկատմամբ կարող է իրականացվել միայն այն ժամանակ, երբ փոքրահասակը գտնվում է այդ հիմնարկներից մեկում: Ուստի պետք է նկատի ունենալ, որ ծնողները, որդեգրողները կամ խնամակալները պատասխանատվություն են կրում այն դեպքում, եթե փոքրահասակի կողմից պատճառած վնասը նրա նկատմամբ վերջիններիս կողմից վատ հսկողության, ոչ ճիշտ դաստիարակության հետևանք է: Իսկ կրթական, դաստիարակչական կամ նմանատիպ այլ հաստատությունները պատասխանատվություն են կրում, եթե վնասը առաջացել է փոքրահասակի նկատմամբ այդ հաստատություններում գտնվելու ժամանակ վատ հսկողության հետևանքով: Գտնում ենք, որ այս մարմինները պետք է պատասխանատվություն կրեն ոչ միայն փոքրահասակին վատ հսկելու, այլև վատ դաստիարակելու համար, քանի որ այդ

²² Տե՛ս նաև Загорулько А. И., նշվ. աշխ., էջ 44:

²³ Տե՛ս նույն տեղը:

մարմինների անվանումը ինքնին ենթադրում է երեխային դաստիարակելու նրանց պարտականությունը:

Սակայն պետք է ընդունել, որ «հսկողություն» հասկացությունը, որն օգտագործվում է վերոնշյալ հաստատությունների և փոքրահասակների միջև հարաբերություններում, չի արտահայտում այդ հարաբերությունների ողջ էությունը: Հսկողություն պարտավոր են իրականացնել նաև ծնողները և խնամակալները: Նույնիսկ երեխայից առանձին ապրող ծնողների՝ հսկողություն իրականացնելու անկարողությունը չի ազատում նրանց երեխայի կողմից պատճառված վնասի հատուցումից: Բացի այդ՝ հսկողություն չի նշանակում սոսկ հետևել երեխայի գործողություններին. հսկել նշանակում է բարոյական ճիշտ ազդեցություն ունենալ երեխայի վրա: Սա նշանակում է, որ քաղ. օր.-ի 1067 հոդվածում թվարկված անձինք սոսկ հսկողություն չեն իրականացնում փոքրահասակի նկատմամբ, այլ նաև դաստիարակում են նրան, ազդում են նրա վրա բարոյապես և հոգեպես: Իրավացի են այն հեղինակները, որոնք գտնում են, որ փոքրահասակի կողմից վնաս պատճառելը ոչ միայն նրա նկատմամբ իրականացվող վատ հսկողության, այլև վատ դաստիարակության հետևանք է:

Ճիշտ չէ մտածել, որ եթե 14 տարին չլրացած անչափահասները անգործունակ են, ապա նրանց վնասակար գործողությունները հակաիրավական չեն: Որպեսզի 1067 հոդվածում նշված անձինք դառնան փոքրահասակի կողմից պատճառված վնասի պատասխանատվության սուբյեկտ, անհրաժեշտ է նաև փոքրահասակի հակաիրավական գործողությունը: Փոքրահասակները կարող են վնաս հասցնել՝ չիմանալով, չգիտակցելով իրենց գործողությունների վատ և վնասակար բնույթը, ինչպես նաև չկարողանալով կանխորոշել այդ գործողությունների հետևանքները: Փոքրահասակի գործողությունները որպես հակաիրավական բնորոշելու համար պետք է պարզել ոչ միայն օբյեկտիվ, այլև սուբյեկտիվ իրավունքի նորմերի խախտումները: Միայն այս դեպքում է հնարավոր խոսել փոքրահասակների հակաօրինական արարքների, դրանց հետևանքների և այդ հետևանքներից ծագող պատասխանատվության մասին: Միայն այս դեպքում վերոհիշյալ սուբյեկտները պատասխանատվություն կկրեն փոքրահասակի հասցրած վնասի համար: Բայց և այնպես համաձայն ենք, որ վերոնշյալ հարաբերություններում մեղքի հիմնական բաժինը ընկնում է ծնողների, որդեգրողների, խնամակալների, դաստիարակչական, կրթական, բուժական կամ այլ հաստատությունների վրա²⁴:

Նշված անձանց պատասխանատվության հարց չպետք է ծագի այն դեպքում, երբ չնայած նրանք բացթողումներ ունեն փոքրահասակի նկատմամբ ունեցած իրենց պարտականությունների մեջ, սակայն փոքրահասակի գործողությունները իրավաչափ են եղել, օրինակ՝ կատարվել են անհրաժեշտ պաշտպանության սահմաններում:

Քաղ. օր.-ի 1067 հոդվածը նշում է, որ ծնողները, որդեգրողները, խնամակալները, կրթական, դաստիարակչական, բուժական կամ այլ հաստատությունները չեն դադարում փոքրահասակի հասցրած վնասի համար պատասխանատվության սուբյեկտ լինելուց նաև այն դեպքում, երբ փոք-

²⁴ Стів Загорулько А. И., նշվ. աշխ., էջ 45:

րահասակը հասել է չափահաս տարիքի, կամ նա իր պատճառած վնասը հատուցելու համար բավարար գույք ունի: Փոքրահասակը իր պատճառած վնասի պատասխանատվության սուբյեկտ չի կարող լինել նույնիսկ այն դեպքում, երբ դարձել է 14 տարեկան, և նրա ծնողները մահացել են: Սա բացատրվում է նրանով, որ վնասի պատճառման պահին փոքրահասակը չի եղել իրավաբանական մեղքի կրող, իսկ նրա ծնողները պատասխանատվության սուբյեկտ են հանդիսացել իրենց մեղքի համար²⁵: Այս կարգից քաղ. օր.-ը նախատեսում է միայն մեկ բացառություն, այն է՝ եթե ծնողները, խնամակալը կամ 1067 հոդվածի 3-րդ մասում նշված այլ քաղաքացիները մահացել են կամ բավարար միջոցներ չունեն պատճառված վնասը հատուցելու համար, իսկ վնաս պատճառողը, դառնալով լրիվ գործունակ, ունի այդպիսի միջոցներ, դատարանը, հաշվի առնելով տուժողի և վնաս պատճառողի գույքային դրությունը, ինպես նաև այլ հանգամանքներ, իրավունք ունի վճիռ կայացնելու վնասի հատուցումը լրիվ կամ մասնակիորեն վնաս պատճառողի վրա դնելու մասին:

Իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է, որ պետք չէ հնարավորություն տալ վերոնշյալ սուբյեկտներին փոքրահասակի չափահաս դառնալուց հետո ռեգրեսիվ հայցով հանդես գալու²⁶: Սա բացատրվում է նրանով, որ այդ սուբյեկտները նախևառաջ պատասխանատվություն են կրում իրենց մեղքի համար, ուստի և փոքրահասակի չափահաս դառնալը չի ազատում նրանց պատասխանատվությունից: Իսկ ինչ վերաբերում է ռեգրեսիվ հայցին, ապա այդ հարցը իր կարգավորումն է ստացել ՀՀ քաղ. օր.-ի 1074 հոդվածի 4-րդ մասում, որտեղ նշված է, որ օրենսգրքի 1067-1069 հոդվածներում նշված հիմունքներով վնասը հատուցած անձինք հետադարձ պահանջի իրավունք չունեն վնաս պատճառած անձից:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ ըստ էության ՀՀ քաղ. օր.-ը, փորձելով սահմանել փոքրահասակների կողմից պատճառված վնասի հատուցման մեխանիզմներ, իրականում ստեղծում է մի իրավիճակ, երբ վնասի հատուցումը գործնականում անհնար է դառնում: Ուստի կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է օրենքում վերականգնել նախկին կարգը, համաձայն որի՝ վնասի հատուցման պարտավոր սուբյեկտները պատասխանատվություն էին կրում իրենց մեղքի համար:

ГРИГОР БЕКМЕЗЯН – Возмещение ущерба, причиненного несовершеннолетним (малолетним), не достигшим четырнадцати лет. – В статье анализируется ответственность субъектов за вред, причиненный лицом, не достигшим четырнадцати лет.

Учитывая особенности законодательного регулирования возмещения вреда, автор не только раскрывает особенности возмещения ущерба, причиненного малолетним, но и рассматривает упущения действующего Гражданского кодекса РА и предлагает варианты их исправления и совершенствования.

В результате изменений в Гражданском кодексе РА субъектам, ответственным за вред, причиненный малолетним, была дана возможность не нести от-

²⁵ Տե՛ս **Белякова А. М.**, նշվ. աշխ., էջ 56:

²⁶ Տե՛ս նաև **Загорюлько А. И.**, նշվ. աշխ., էջ 49:

ветственность, если будет доказано, что вред причинен не по вине малолетнего. Ранее условием освобождения от ответственности было не отсутствие вины малолетнего, а отсутствие вины лиц, ответственных за возмещение вреда.

Анализируя законодательные изменения, автор приходит к выводу, что они не соответствуют принципам законодательства и не обеспечивают реальных механизмов возмещения вреда. Малолетние, являясь полностью недееспособными, не могут осознавать сущность своих действий, соответственно не могут быть носителями вины. Может случиться так, что вред, причиненный малолетним, не будет возмещен вообще; поэтому автор предлагает вернуться к ранее действовавшему законодательству.

GRIGOR BEKMEZYAN – *Compensating Harm Caused by a Minor under Fourteen (a juvenile)*. – In the present article the author elaborates issues of liability of the persons for the damage caused by a minor under fourteen (a juvenile).

Taking into account the peculiarities of legal regulation of paying damages, the author tried not only to discover the legislation details of recovering damages caused by minors under fourteen, but also to show the shortcomings of the Civil Code in this regard and suggest ways of improvement.

Amendments to the Civil Code allowed subjects of liability for the damage caused by a minor under the age of fourteen to be exempted from liability, if the damage is proved not to be caused by the minor's fault. Previously, the condition for the exemption from liability was not the fault of the minor's, but the person's in charge for the damage.

The author discusses the amendments and concludes that they neither proceed from the Legislation principles, nor ensure real mechanism of indemnification of damages. According to the Civil Code, the minors, having full disability, cannot perceive the meaning of their actions and thus cannot bear civil guilt. In some situations the damage caused by the latter may not be indemnified at all. The author suggests returning to the order previously in force.